

Марія ВИДАШЕНКО

ЙОСИФ ГОРОДЕЦЬКИЙ —
ЗАСНОВНИК СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОГО
НАБІРНОГО НОТОДРУКУВАННЯ*

У фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника зберігається одна з кращих у нашій країні збірок східнослов'янських стародруків та унікальних рукописних книг. Серед них важливе місце займають пам'ятки української музичної культури — рукописні та друківані Ірмологіони XVI–XVIII ст. Рукописні Ірмологіони (143 позиції) вивчені та описані музикознавцем Юрієм Ясіновським. Складений ним каталог, виданий бібліотекою в 1979 р., став першим у вітчизняній практиці виданням опису збірки нотолінійних Ірмологіонів¹.

Цікаві результати принесли й дослідження примірників друківаних Ірмологіонів. Як відомо, в Україні, у Росії та в Білорусії широко користувалися нотолінійними книгами у богослужбовій практиці. За відсутністю єдиного канонічного тексту всі вони відрізнялися піснеспівами, напівами, іноді мали значні розходження в індивідуальному трактуванні. Багаторазове копіювання списків часто призводило до помилок, тому протягом XVII ст. здійснювались окремі спроби друківати ноти ксилографічним способом². Проте повної уніфікації текстів можна було досягти лише при застосуванні набірною друкарства. Перша така спроба здійснена у Львові «гісером і типографом» Йосифом Городецьким.

У ЛНБ зберігаються два примірники Ірмологіона 1700 р. У післямові до цього першодруку подані відомості про життя Й. Городецького та

* Передрук з незначними редакторськими уточненнями та виправлення за виданням: *Книгознавство та бібліографія*, Київ 1983, с. 146–150

¹ Нотолінійні рукописи XVI–XVIII ст. [ЛНБ]. Каталог. Укл. Ю. П. Ясіновський, за участю О. О. Дзьобана, Львів 1979.

² Ю. А. Лабынцев. Некоторые вопросы кирилловского книгопечатания в Су-
прасле, *Федоровские чтения*. 1978, Москва 1981, с. 174–179.

обставини заснування ним друкарні³. У наш час післямова не передруковувалася, тому наведемо найважливішу її частину: «Б(о)гомудрый рачителю книги сея, вѣмь яко вземши в руцѣ свои книгу сію, и увидѣвши яко ест новое в ц(е)ркви російской: новым художеством изданное дѣло, восхощевши увѣдати и художника или издателя дѣла сего, угождай желанію твоему. Аз многогрѣшный іером(онах) Іосиф Городецький, пел(и)грим іерусалимский, егда dospѣх в 15 лѣт от рожденія моего, идох в монастыр и бых мних, и начах прилежати рукодѣлію типографскому и тѣм упражняся... Дошедше же до ...града Іер(у)с(а)лима и тамо гробу г(оспо)дню поклонися, и в водах Іорданских умыти сподобихся. Пути великаго моря Египет, Александрію и прочая пресловутыя грады палестинскія, южныя обшедше, такожде і заходныя — Гишпанью, Италію, Рым, Венецію і прочая..., в свое отечество здраво возвратихся... Яко толико пут(е)шествіе... сотворых и молен бых от начальствующих инок в катедре лвовской... Георгія да от рукодѣлія моего гисерскаго сотвору типографію в напечатаніе Ірмолоя. Аз же не щадя себе по толиких путних трудах, яхся дѣла и поспешество дарованія б(о)жіа произвед в совершение роду російскому удивителное Ірмолоя напечатаніе...». Закінчується післямова підписом: «Іеромонах Іосиф Городецький хадзѣй іер(уса)лимскій, гисер и типограф».

Отже, з післямови можна зробити ряд висновків. Майбутній друкар п'ятнадцятирічним хлопцем прийняв постриг, і, вже будучи ченцем, навчався друкарству та виготовленню шрифтів. Згодом здійснив паломництво в Єрусалим, а на зворотній дорозі відвідав відомі європейські міста. З тексту післямови важко сказати, коли це відбулося, але повернутися з подорожі він міг десь у кінці 90-х років XVII ст., оскільки для влаштування друкарні потрібно було не менше одного-двох років. Топонімічний характер прізвища друкаря дає можливість припустити, що він походив з м. Городка або його околиць. Певним доказом цього є проживання друкаря в Добрянському монастирі на Городоччині.

З тексту можна зрозуміти, що Й. Городецький «начах прилежати рукодѣлію типографському и тѣм упражняся» десь на Львівщині. На той час у регіоні функціонувало лише дві українські друкарні: при львівському Ставропігійському братстві та Унівському монастирі. Ймовірніше, що навчався він в Уневі, тісно пов'язаному з львівською єпархією.

Серед числених маргіналій на одному з примірників Ірмологіона 1700 р., який зберігається в ЛНБ (Ст. IV–209), є записи бакалаврів з

³ ЛНБ, відділ рідкісної книги, Ст. IV–188, Ст. IV–209. Крім цих примірників, у Львові є ще п'ять: чотири у Національному музеї та один у Музеї книги.

Поморян Костянтина Лутчинського, Теодора Лозинського, Василя Малиновського, датовані 1702 і 1708 рр., нотатки про приналежність книги «предмеской церкви» та ін. Важливий покрайній запис виявлено в іншому примірнику книги ЛНБ (Ст. IV–188, с. 53–79). Хоча чорнило дуже зблідло, все ж, застосувавши спеціальне ультрафіолетове освітлення, більшу частину запису вдалось прочитати. Наводимо його повністю, зберігаючи орфографію: «Сіа книга нарицаемаа / Ирмолой / обители / Триє * Храмов / первій Благоѣщеніѣ / П̄рстіа Б̄цы / Другій / во... / ... / усѣкновѣ [ніе главы] / крестителя Іюанна / Тщаніем и прѣлѣжноу м̄дрстю / пелегрима Іюсифа Городецкого / ... ієрѣсалимского / ...ленной жителю а зде скончавшемѣс[а] / во ѡбители монастыр... Добр[анского ?] / рокѣ Божіи 1705 / наместник ...енований / которій помре тѣ ... ход ... чи / Бо повѣтра ... сильное его заразило / третѣго дня да здѣчено / дѣшѣ його боже ласкавый приаты ... / ... / ...есмы ѡ ныне хвалити / ѡт рода в род навѣки бл̄жити: / іеромонах Гидеѡн Ігѣмен / восточные церкви рокѣ божиа „аѣі / декембріа к̄ / Со всею своею от Христа / братию подписах / а хто бы мѣл отдалити и той литеры / залѣпити / той мѣѣт в Геєни огненной / в огню бродити».

Цей запис дає можливість встановити час і обставини смерті Йосифа Городецького: помер він 1705 р. у монастирі під час епідемії чуми. Хоча в записі прочитано лише чотири початкові букви назви монастиря, встановити його не важко. На західноукраїнських землях у той час було лише два монастирі — Добромильський та Добрянський, — початки назв яких збігаються з прочитаними. На користь другого — Добрянського монастиря — такі факти: саме тут знаходилися згадані в записі храми, а ігуменом у першій чверті XVIII ст. там був згадуваний Гедеон Томашевич, який, мабуть, добре знав Й. Городецького, бо згадав його у своїх записах у пом'яниках Добрянського монастиря і Гумецького скиту⁴.

Перейшовши в Добряни, Й. Городецький, мабуть, забрав з собою деяке друкарське обладнання та виготовлені ним гравюри. Свідченням цього можуть бути виявлені у відділі рукописів ЛНБ рукописні книги, переписані у цьому монастирі в 20-х роках XVIII ст. Як прикраси в них використані дереворити, взяті з бракованих видань Ставропігійської та Унівської друкарень⁵. Є кілька ксилографій, відбитих на чистих аркушах, що може підтвердити факт існування в Добрянях і самих оригі-

⁴ ЛНБ, зб. Василянських монастирів, № 88, арк. 3, 23.

⁵ Там само, № 85, титульний арк., зв. титульного арк., арк. 1, 4 зв., 5; № 88, титульний, зв. титульного, арк. 21; № 1280, зв. титульного арк.

налів⁶. Привертають увагу дві гравюри: перша — форта, виготовлена 1700 р.⁷ За стилістичними ознаками її авторство можна приписати відомому українському граверу Діонісію Сінкевичу, одному з ілюстраторів Ирмологіона 1700 р. За сюжетами форти можна припускати, що призначалася вона саме для цього видання, але з невідомих причин її не було використано, бо в Ирмологіоні 1700 р. замість неї на титулі вміщено рамку, створену гравером Іллею ще 1639 р. Подібне сталося і з іншою гравюрою Д. Сінкевича — «Ліствиця» (1700). Її виявлено в іншому добрянському рукописі з колекції ЛНБ⁸. На звороті гравюри — ноти і пагінація «284», тобто аркуш вже був надрукований для Ирмологіона, але ні в бібліографії, ні в жодному з переглянутих примірників Ирмологіона 1700 р. ця гравюра не існує. Пізніше, щоправда, зустрічаємо її у львівських братських виданнях і як прикрасу в рукописних книгах⁹, проте вже без орнаментальної рамки, грецького напису, дати та підпису «Іеромонах (Діюні)сій изобрази. з. к.».

Вивчення відомих та нововиявлених документальних матеріалів про друкаря Йосифа Городецького, які зберігаються в ЛНБ, дозволило частково реконструювати біографію цього друкаря та якоюсь мірою висвітлити дальшу долю «ірмолойної» друкарні.

⁶ Там само, № 88, арк. 21; № 85, титульний арк., зв. титульного арк., арк. 1, 4 зв., 5, 19, 35; № 128, титульний арк.; № 1280, зв. титульного арк.

⁷ Там само, № 128, титульний арк.

⁸ Там само, № 85, арк. 18.

⁹ Там само, № 1280, арк. 1.